

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Sąjūdis - „gatvinis“ ir Gedimino prospekto

2013-06-27

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Istorija

AUTORIUS: Algirdas Patackas

DATA: 2013-06

Sąjūdis - „gatvinis“ ir Gedimino prospekto

Algirdas Patackas

Laiminga yra karta, gyvenusi Sąjūdžiu – jos venose audringai sruvo svaigus gyvenimo vynas, nors ir su kartėlio prieskoniu, nes buvo konsekruotas tėvų ir senelių kančiomis. Laimingi esame tie, kurie patyrė tą nenusakomą laimės ir džiugesio jausmą, kai pasirodė, kad tai, ką buvome skaitę storose ir išmintingose istorijos knygose apie žmogaus dvasios pakilimus ir skrydžius, nebesuprantamus palikuonims, vyksta iš tikrųjų ir tu esi šio stebuklo dalyvis ar net lėmėjas, nes ir nuo tavęs, mažo žmogaus, irgi priklauso ar įvyks, ar realizuosis stebuklas, palaimintas ten, aukštai, bet vykstantis čia, žemėje – čia ir dabar, tavo tėvynėje, Lietuvoje.

Taip, Sąjūdis buvo skrydis, toks ir liks istorijoje – trumpas ir efemeriškas, bet realesnis už sunkiasvorius ir nuobodžius faktus. Toks jis liks ir mūsų kartai. Tačiau praėjo jau 25 metai, ketvirtis amžiaus. Šiai kartai, dvidešimtpenkiamečiams, jis tėra sapnas, kurį sapnavo, o gal ir ne, jo tėvai. Geriausiu atveju tėra gerbtinas, bet sunkiai suvokiamas istorinis tarpsnis, kurį reikia žinoti ir minėti, bet sieti su kasdienybe ir realybe – ne jiems, ne jų pajėgoms, nes Sąjūdžio esmė jiems tėra nematomoji mėnulio pusė.

Kas gali atskleisti šiai kartai sąsajas su dabartimi, ir, svarbiausia, blogąsias sąsajas, jei ne Sąjūdžio žmonės? Kodėl būtent blogąsias? Todėl, kad esame už jas atsakingi. Gerosios jau ištirpusios kasdienybėje ir atrodo savaimė suprantamos duotybės. Tad jubiliejus yra ne tik proga prisiminti, bet ir prisipažinti, atvirai pasakyti, kas ne taip, ką galėjome padaryti patys, be aukščiausiųjų jėgų pagalbos, bet nepadarėme – ar iš apsileidimo, ar žmoniškų silpnybių įveikti.

Viena tokių pačių svarbiausių blogybių yra santykis su valstybe. Ta pačia „neprigulminga“ Lietuvos valstybe, už kurią galvas dėjo ne tik pilkamiliniai 1918 m. savanoriai, pokario partizanai, bet ir Sausio 13-osios aukos. Kas gi nutiko, kad toji Lietuvos valstybė laikoma pamote, nuo kurios reikia bėgti.

Tai, kas bus pasakyta toliau, tiks nedaugeliui, o daugeliui gal net bus egzistencinio pobūdžio įžaidimas. Šio blogio – priešpriešos valstybei – šaknys glūdi tame pačiame Sąjūdyje, jo dipoliškume, kuris buvo tarsi uždengtas entuziazmo skraiste, tačiau niekur nedingo ir prasiskverbė į posąjūdinės Lietuvos valstybės kūną.

„Ir doriausias kardas / Už nedoriausią arklą nedoresnis“, – tai iš Justino Marcinkevičiaus *Mindaugo*. Šis kūrinys, ir visa trilogija, talentingo plunksnos meistro dėka kadaise jaudinusi sales ir jose susirinkusias minias galimybė viešai ir džiugiai skanduoti LIE-TU-VA, susiliesti su Lietuvos istorijos didybe, iš tikrųjų yra programinis dokumentas – nebūtinai ta prasme, kad buvo užsakytas, bet vis dėlto pašąmoningai rašytas kaip programinė tam tikro elitinio socialinio sluoksnio doktrina, įvilktą į grožinės literatūros aprėdus. Jame dar girdisi pseudohumanistinės mieželaitiškosios „Žmogaus iš didžiosios raidės“ gaidos, bet čia žmogų jau keičia „žmonės“ – suprask, liaudis, o mintyse gal net ir tauta. Ir šie „žmonės“, ši liaudis nepriima Mindaugo taip sunkiai kurtos valstybės, nes „valdžia ne meile laikosi, o baime“, nes valstybė yra dirbtinai sudievinas darinys: „jaučiu, kad mums reikės ir vieno dievo / norėčiau, kad jis būtų Lietuva“. Supriešinimas „taip atsirado Mindaugas – karalius / ir Mindaugas – žmogus“ irgi kalba ne valstybės naudai. Svarbus epizodas – Mindaugas atneša Seniui, kuris kūrinyje atstovauja liaudies išmintį, savo paties iš molio lipdytą keraminį Lietuvos žemėlapi (,o jau su kokia meile aš lipdžiau / ir kūriau savo Lietuvą“), suduoda per ją ir prašo Senio pasiklaustyt, ar skamba. Senio atsakymas trumpas: „Ne“. Anot Mindaugui prieštaraujančio Dausprungo, atstovaujančio trilogijos autoriaus pažiūroms, karališkosios karūnos, to ilgai ir sunkiai siekto tikslo, brangakmeniai panašūs į žmonių ašaras ar net „gyvatės akis“. Galų gale Mindaugas, jau sužeistas žudiko kirvio, miršta ant suskaldytos, iš dužaus molio lipdytos Lietuvos šukių.

Jau minėtas buvo Sąjūdžio dvilypumas. Sąjūdžio „mindauginiam“ sparnui buvo savaimė aišku, kad nepriklausomybė visų pirma reiškia nepriklausomą valstybę, kad ji yra būtina sąlyga sukurti savo valstybę, o valstybė yra būtina sąlyga išgyventi tautai. „Antimindauginiam“ sparnui liaudis, „žmonės“ yra didesnė vertybė negu valstybė, tarsi valstybė būtų žmonių priešas, o jos tikslas būtų engti, lyg ji nebūtų sukurta tam, kad tauta turėtų saugius namus, kuriuose galėtų žmoniškai ir nepriklausomai gyventi; lyg valstybė būtų save užpildanti duotybė, kuri galėtų egzistuoti be žmonių. Iš čia išplaukia išvada, kad žmonėms (liaudžiai, tautai) išgyventi nepriklausomybė, nepriklausoma valstybė nėra mirtinai reikalinga, yra tarsi nebūtina, nes galima gyventi ir *tarsi* valstybėje, kad ir pagerintoje LTSR (euroskeptikas galėtų pridurti – arba degraduojančioje ES). Tai nėra banali koncepcija, išties yra daug tautų, kurios šitaip ir buvo, bet mums, jaunai valstiečių ir kaimo šviesuolių kurtai valstybei, kuriai didinga praeitis buvo greičiau mitas nei realybė, kur valstybingumo tęstinumas ilgiems amžiams buvo nutrūkęs, ši koncepcija buvo mirtinai pavojinga.

Jos pasekmė – kad nebesugebame, po NATO ir ES, Sąjūdžio lokomotyvui išsikvėpus, įvykdyti jokio plataus, nacionaliniu mastu gyvybiškai būtino projekto. Dar skaudžiau, šimtą kartų skaudžiau – nebesugebame apginti pamatinių mūsų tautos etinių vertybių, daug svarbesnių už atomines elektrines ar skalūnų dujas.

Nenoriu supriešinti Sąjūdžio žmonių, suskirstyti juos į gatvinius ir kitus, iš Gedimino prospekto. Tikiu jų nuoširdumu, kaip ir Marcinkevičiaus talentu. Tačiau istorija yra negailestingas metraštininkas – „pažinsi juos pagal jų darbus“. Sukaktys ir yra tam,

---

kad pasakytume visą tiesą - pirma sau, o jei užteks jėgos, ir visiems. Tik įvardyta tiesa leis ramia sąžine minėti praeitį ir sukaktis, tik tokį poelgį tauta supras ir atleis.